

cast *pits* extirpes e foragits les coses nephandes», *Fia meta* (ed. gòt., § 15, pp. 30, 29).

En zones conservadores aquest ús es degué mantenir si més no fins al S. XVI. És el que registra Busa-N. (1507): «*pits*, part del cos: pectus; *pits petit*: pectusculum; *pits d'ocell*: id.» (E-III-1); i àdhuc es troba en OPou (1575), probablement fidel a l'ús gironí d'aquell temps: «la post del *pits*», «en lo primer os del *pits*», «en la post del *pits*» (*ThPu.*, 260.1f., 269, 264.17); però endevinem que això ja no s'admetia a València, car els seus patrons o impressors ho canviaren en un altre passatge: «los *pits* se diu [sic] thorax, pectus; té [sic] tres ossos: la post dels *pits*: pectorale, sternon ---» (p. 260), passatge on els verbs en singular revelen que l'autor havia escrit *lo pits*, i el *los* es deu a la intervenció del corrector valencià.¹ Que en canvi no gosaria fer l'esmena corresponent, de més relleu, en els verbs. Veg. encara d'altres testimonis d'aquesta forma antiga (i del sentit singular del plural *pits*) en la nota d'En Moll, *BDLC* XIV, 307.

No dubtem, però, que aviat es començà a usar, en concurrència amb aqueixa construcció, *pits* aplegat amb partícules o verbs plurals, si bé amb significat de singular (a manera de «plurale tantum»). Si bé en Llull trobem també la forma més antiga («en lo *pits* d'aquella regina havia ---», *Contempl.*), no hi manquen casos de *los pits*, per més que sigui, però, en el sentit de 'pulmons': «una dona havia *los pits* tan secs, que a penes podia parlar ni alenar: un foll metge pensava de aquella dona, e donave-li a menjar coses fredes e humides» (*Merav.*, *NCl.* II, 75). Us gramatical que es va imposant ja en el S. XV: «Oh tu, senyora Princesa! --- Vin e oíràs lo que dien de ta altesa: yo no u crec --- Oh senyora Princesa, tu sola est la beatitua mia! --- E dels *pits* de Tirant un suau sospir sortí, que acompanyat venia de aquestes paraules: --- Oh piadosa fe! Oh reverendíssima vergonya! ---», JoMartorell (§ 269, Ag. III, 186.11; *Riq.*, 767.4), i altres testimonis semblants de Martorell i de Galba en els *DAG*. i *AlcM*. «*Los pits*: di de prust» (o sigui 'die Brust', cf. «les tetes: di tuten»), *dicc. cat.-al.* de 1502 (lín. 296).

Després del S. XVI apareix i s'estén l'ús del singular analògic *el pit* i va quedant reservat *els pits* per al sentit de 'mamelles' o de 'pit de diverses persones'. L'afirmació d'*AlcM*, referent a *pits*, que «segueix usant-se amb gran profusió», ha d'entendre's com a reservada a les Illes, car a Terra Ferma és ja només un plural corrent; en canvi «Sa creu an es dits, - i el diable an es *pits*», dita proverbial menorquina (Camps Merc., *Folkkl.* I, 296), «tenir una cosa *pits* avall: haver-se cregut una cosa abans d'ésser confirmada» [mall.] *DAG*; «es seus *pits* són com unes manxes de ferrer» (doncs 'pulmons') *AMAlcover* (*Contarelles*, 39); fins allà i tot s'usa conjuntament el singular *pit* (PdAPeña, *AlcM*), que és també la forma val. («*pit*: pechow, CRos, 1764, p. 187), rossellonesa² i del Principat.

No tinc d'aquest ús modern notícia anterior al *DTO*. (1647, «home de gran *pit*; descobrir son *pit*; té poc *pit* o ànimo; posar-vos la mà al *pit*») i en el tractat anatómic que acompanya el *ThPu.* d'OPou («de

dita vena cava --- hix un altre ram y --- partexen-se tantost en molts, y van als ossos y tendrums del *pit*», «entre lo primer os del *pit*, y lo primer nu de la espina ---», «debax lo primer os del *pit* se fa altra divisió de la aorta ---», pp. 271, 273). És la forma que regna sense concurrents en els escrits. Renaix.: «Si quan me trobe sol, parl ab mon esperit, / en català li parl, que llengua altra no sent, / e ma boca llavors no sap mentir ni ment, / puix surten mes raons del centre de mon *pit*», Aribau; «Lo matador de monstres que, de gegant a passos, / escometia Hesperis, duhent-li 'l brot florit, / se veu travat: sos brassos se nuan ab llurs brassos, / y un bosc d'enceses armes va a fendre's en son *pit*», *Ath.* (III, 34d).

Duplicat pres de l'it. *petto* 'pit' i 'davantera de la cuirassa' és *peto*, d'aquest sentit, que ja apareix en JoMartorell («portava cuyro de bou clavat en lo *peto*», § 65) i en OPou: «la visera ---; lo *peto* o çoçalet: thorax ferreus; lo *peto*: ferreum pectorale» (*ThPu.*, 20 171).

DERIV.: *Pitada*. *Pitam*, *pitram* o *pitarram*. *Pitarràs*. *Piter* 'cotxet on el senyor seu a davant'. *Pitet* [c. 1750, Carles Ros]. *Pitonga*; *pitongo*: cf. cast. dial. *pechugona* '(dona) pitera, de bona pitranxa', hisp.-am. *pechigonga* 'cert joc de cartes ideat a Amèrica' (*DECH* IV, 455a8-17). *Pitola* (perquè s'amaga a la pitera), també alterat en *pitrac* per encreuament amb *petaca*. *Pitola* [Lab. 1840]. *Pitera* '(dona) ben feta de cos' [1845]: «--- / ets tan grassona y *pitera*, / tan aixerida y xamosa / ---» en uns versos d'Aribau (Montoliu, *A. i la Cat. del s. temps*, p. 285; «--- Ja tenim aquí a la *pitera* de casa, que'ns porta la racció. --- Y ab aquell garbo!», Felíu i Codina (*La Dida*, a. 1875, p. 100); «EN NYOCA. Escolta, *pitera*: que dorms en camisa o sense camisa? LA MOSSA DE L'HOSTAL. Vingui a veure-ho i ho sabrà», Coromines (*De Plaer* ---, I, 149; *O. C.*, 630a2f.). «Ahont va lo escanyolit --- uix... --- Ànsia, *pitera*, viva 'l garbo!», Em. Vilanova (*O. C.* II, 125).

Petillo [1774, *DAG*.], del port. *petilho* 'pitet', 'coset', 'pitet de dona guarrit de pedreria', pròpiament 'pit, coratge (d'home o dona)': el mot, que en cast. no apareix fins al S. XIX, es degué introduir com a part del vestuari de monges i dames portugueses: «Les benedictines del convent de Sta. Clara --- vesteixen gipó y faldilla de tafetà negra ab la creu de Junqueres, de roba de grana bermella en lo *pitillo* y en lo manto, a més de la venera de or y esmalts, ab la creu de rubins, al costat del gipó, sent professes», B. de Maldà (*Excursions*, p. 37); terme nàutic, Matesme, *petillos de l'art* «unes peces amples com la mà, que van per damunt de l'art» (*StPolM.*, 1930; «*patillo*: part superior de la xarxa que compon l'ormeig del bou», *BDC* XIV, 46), també d'aquell mot gall.-port., on H. Michaëlis no registra precisament aquesta acc. però sí l'ús en parlar mariner (*ter petilho à corrente* 'anar-li en contra', *pôr o petilho em terra* 'fer un desembarc en costa enemiga'), ni registra una variant sufixal **petinbo* que deu existir vist que les monges de Centelles anomenaven *pitinyo* el petillo de llur hàbit (*DAG*).

De les formes obliqües de la declinació (PĒCTŌRIS,